

Сыдыкова Махабат Бейшенбековнанын “Математика курсу боюнча студенттедин өз алдынча иштөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” деген темадагы, 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн коюлган диссертациясына расмий оппонент, педагогика илимдеринин доктору, профессор А.А. Акматкулов

ПИКИРИ

1. Изилдөөнүн адистикке дал келиши. Сыдыкова Махабат Бейшенбековнанын 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча “Математика курсу боюнча студенттедин өз алдынча иштөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” деген темада жазылган кандидаттык диссертациясында окутуунун максаты, милдеттери жаңы деңгээлге өткөндүгүнө башланыштуу, аны окутууну жаңылоо маселеси учурда жана келечекте актуалдуу экендиги, аларга кесипке багытталган математикалык билим берүү менен, кесиптик компетенттүүлүгүнө керектелүүчү математикалык маданиятын калыптандыруу максатында кесипке даярдоодо математикалык билимдеринин прикладдык багыты изилденген. Бул багыт 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистигине туура келет.

2. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Кыргыз Республикасынын кесиптик жогорку билим берүү системасына, кредит технологиянын негизинде компетенттүүлүк мамилелерди киргизүү маселеси көптөгөн факторлор менен шартталган, алар:

- эмгек рыногундагы абалдын аныксыздык жана адистердин арасындагы конкуренциянын болуу шартында өз алдынча мобилдүү, демилгелүү, оптималдуу чечимдерди кабыл алууга жөндөмдүү адистерге болгон талаптын жогорулашы;

- Болон процессинин алкагындагы КРнын Өкмөтү белгилеген чечимдерине ылайык кесипкөй адистерди даярдоонун моделдерин түзүүнүн зарылдыгы;

- КРнын “Билим берүү жөнүндө” мыйзамына (2003-ж.) жана эл аралык документтерге ылайык, “КРда жогорку профессионалдык билим берүүнүн эки баскычтуу структурасын киргизүү тууралуу” КРнын Өкмөтүнүн №472-токтомуна карата (2009-ж.);

- кесиптик жогорку билим берүүнүн бардык багыттары боюнча жаңы муундагы мамлекеттик стандарттарындагы (15.09.2015-ж.) белгиленген талаптар.

Кесиптик жогорку билим берүүнүн жаңы муундагы Мамлекеттик стандарттары 2012-2015-жылдары иштелип чыгып, 2015-жылы 15-сентябрда

министрлик тарабынан бекитилди. Бул жаңы стандарттын негизинде 2012-2013 - окуу жылынан баштап жогорку билим берүү эки баскычта даярдала баштады.

Бакалаврдык кесиптик жогорку билим берүүнүн жаңы мамлекеттик стандартынын 4.3 бөлүкчөсүндө: «Студенттин окуу жүгүнүн максималдуу көлөмү анын аудиториялык жана аудиториядан тышкары (өз алдынча ишмердик) окуу ишинин бардык түрлөрү камтылганда, жумасына 45 саат болуп белгиленет. Күндүзгү окуу формасындагы сабактардын аудиториялык жумалык көлөмү ар-бир дисциплинаны окутууга бөлүнгөн жалпы көлөмдүн (сааттын) 50% түзөт (ал эми калган 50% студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнө бөлүнөт)» - деп милдеттендирилген. Стандарттын мындай милдеттүү аткарылуучу талабына ылайык, студенттердин болочок кесиптик компетентүүлүгүн калыптандыруу процессинде алардын өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн калыптандырууну жаңылоо жана өнүктүрүү эң маанилүү маселелердин бири болуп калууда. Демек, аны жаңылоонун илимий - педагогикалык негиздерин изилдеп чыгуу зарылчылыгы жаралды. Мындай зарылчылык теманын *актуалдуулугун* негиздейт.

Изилдөөнүн максаты: математика курсун окутуу процессинде студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн илимий - методикалык негиздерин иштеп чыгуу жана аны окуу процессине киргизүүнү сунуштоо.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Жогорку кесиптик билим берүү процессинде, студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн ордун, ролун жана аны уюштуруунун учурдагы абалын талдоо, андагы проблемаларды аныктоо жана аны жоюнун жолдорун белгилөө.

2. Математика курсунун мазмундук түзүмүн тактоо, жаңылоо, студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн классификациясын аныктоо жана аны уюштурууну өнүктүрүүнүн педагогикалык моделин түзүү.

3. Предметтик компетенцияны калыптандыруу процессинде студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн уюштурууну жана аны өнүктүрүүнү ишке ашыруунун технологиясын иштеп чыгуу.

4. Иштелип чыккан педагогикалык моделдин жана технологиянын эффективдүүлүгүн педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү менен, анын жыйынтыктарын талдоо, корутунду чыгаруу жана практикалык сунуштарды белгилөө.

Бул милдеттердин чечилиши диссертацияда ырааттуу удаалаштыкта көрсөтүлгөн. Диссертациялык иш киришүүдөн, 3 главадан, изилдөөнүн негизги тыянактарынан, изилдөөдө колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Диссертациялык иштин структурасы илимий изилдөөнүн логикасына туура келип, коюлган максаттык жана иликтөөнүн тапшырмаларын толук аныктайт.

Диссертациялык изилдөөнүн биринчи главасы «*Студенттердин өз алдынча иштөө ишмердүүлүгүн уюштуруунун жалпы маселелери*» деп аталып, изилдөөдө коюлган биринчи милдетти чечүүгө багытталды. Главада

көптөгөн илимий булактарды талдоонун негизинде кесиптик жогорку билим берүү системасындагы студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн уюштуруунун маңызы, анын орду, мааниси такталган, андагы проблемалар аныкталып жана аны жоюунун жолдору белгиленген. Өз алдынча билим алуунун өнүктүрүүчүлүк жолдору, ролу, аны окутуу процесси аркылуу өнүктүрүү, студенттердин математика курсу боюнча предметтик компетенттүүлүктү калыптандыруу жана өз алдынча билим алуунун педагогикалык негиздери иликтенген.

Диссертациялык изилдөөнүн экинчи главасы “*Студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн камсыздалышынын илимий - методикалык негиздери*” деп аталат. Мында изилдөөнүн экинчи, үчүнчү милдеттерин чечүү боюнча иш-аракеттер көрүлдү. Изилдөөнүн экинчи милдетине ылайык, математика курсунун мазмундук түзүмү такталган, студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн классификациясы аныкталган жана аны уюштурууну өнүктүрүүнүн педагогикалык модели көрсөтүлгөн. Бүгүнкү күндөгү мугалимдердин окуу процессиндеги сапатын жогорулатуу жана предметтик компетенцияны камсыздоосу, студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн компетенттүүлүгүн активдештирүүсү, өнүктүрүүсү каралган. Алардын акыл-ой жөндөмдүүлүктөрүн өстүрүүгө көмөк болуучу окутуунун жаңы өнүгүү методикасын иштеп чыгуунун жана аларды ишке киргизүүнүн маанилүүлүгү каралган. Бүгүн жогорку окуу жайларда билим алып жаткан эртеңки күндүн кесип ээлери үчүн математикалык билимдин зарылдыгы, кесиптердин квалификациялык мүнөздөмөлөрүнөн, кесиптик ыкмаларынан, көндүмдөргө коюлган компетенттүүлүктү калыптандыруучу талаптардан байкалып турат. Булардын бардыгы математикалык компетенттүүлүктүн мазмунун түзгөн студенттердин мотивдерин, баалуулуктарын, математикалык билимин, билгичтигин, көндүм, ишмердүүлүк тажрыйбасын, ой жүгүртүүсүнүн сапатын калыптандыруу менен заманбап билим берүүнүн жыйынтыктарынын жогорку деңгээлде жетишкендигин белгилеген.

Болочок адистердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда алар билим алып жаткан предметтик компетенциясын калыптандыруу негизги маселелердин бири, б.а. “Предметтик компетенциядан – кесиптик компетенцияга” өтүү болуп эсептелет. Ал эми предметтик компетенттүүлүктү студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн калыптандыруу, өркүндөтүү аркылуу ишке ашырууга болот.

Предметтик компетенцияны калыптандырууда өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн уюштурууну ишке ашыруунун технологиясы 2.2-параграфында берилген. Окуу процессинде кызыгууну өнүктүрүү милдеттерин чечүүчү шарттары бөлүп көрсөтүлгөн. Компетенттүүлүк мамиленин негизинде математикалык билим берүүнүн сапатын жогорулатуунун бир катар жолдору сунуш кылынган. Студенттердин математика боюнча компетенциясынын деңгээлин аныктоо үчүн критерийлер (орто, жогорку жана эң жогорку) аныкталган.

Өз алдынча билим алуу системасында студенттин билимин баалоонун шарттары 2.3-параграфында келтирилген.

Диссертациялык иштин “Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын жыйынтыктарыды талдоо” деп аталган үчүнчү главасында студенттерин математиканы окутуу технологиясынын эффективдүүлүгүн баалоого карата педагогикалык эксперимент жүргүзүлүп, анын натыйжалары статистикалык ыкмалар менен жыйынтыкталгандыгы каралган. Анда эксперименталдык иштер Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинде, К.И. Скрябин атындагы Кыргыз улуттук агрардык университетинин 1-2 курс студенттерине математика курсунун “Математикалык анализ” предмети боюнча сабак өтүү мезгилдеринде жүргүзүлдү. Экспериментти жүргүзүүнүн максаты, жаңы программалык мазмундагы “Математикалык анализ” курсун окутуунун атайын түзүлгөн методикалык системанын жана аны окутуу технологиясынын эффективдүүлүгүн эксперименталдык жагдайда баалоо жана аларды салыштыруу, алынган жыйынтыктарды талдоо болуп эсептелээри көрсөтүлгөн. Иштин жүрүшүндө коюлган милдеттерди чечүү үчүн, практикалык жана теориялык жоболорду биргеликте кароо менен изилдөө 2012-2015-жылдары үч этапта (иликтөөчү, калыптоочу жана үйрөттүүчү) жүргүзүлгөндүгү баяндалган.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

- жаңы стандарттын талабына ылайык студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн маңызынын, ордунун, ролунун теориялык негиздери жана студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн классификациясы такталды, толукталды;

- математика курсу боюнча өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнө ылайыкталган программалык мазмуну түзүлүп, анын негизинде студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн калыптандыруу жана өнүктүрүүгө карата окутуу технологиясынын педагогикалык модели түзүлдү;

- курсту окутуу технологиясын ишке ашырууга карата педагогикалык эксперимент жүргүзүлдү жана анын жыйынтыктары x^2 (“хи квадрат”) критерийинин жардамы менен талданды, методикалык сунуштар белгиленди.

Иштин теориялык жоболору, изилдөөнүн натыйжалары ар кайсы басылмаларда жарыяланган автордун 23 илимий-методикалык эмгектеринде чагылдырылган. Ал диссертациялык иштин негизги мазмунун толук ачып бере алат.

4. Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Математика курсун окутуу процессинин мисалында студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн уюштуруу иштеринин технологиясы түзүлдү. Ага ылайыкталган окуу каражаттары, алардын ичинде атайын электрондук окуу куралдары, көрсөтмөлөр иштелип чыкты, алар окуу процессинде колдонулду. Бул технологияны башка предметтерди окутуу процессинде дагы студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн калыптандырууну жана өнүктүрүүнү уюштурууга колдонууга боло тургандыгы негизделди.

5. Изденүүчүнүн жеке салымы. Педагогикалык, методикалык жана математикалык адабияттарга жана алдыңкы тажрыйбаларга таянуу менен

студенттердин математика курсу боюнча өз алдынча билим алуу компетенттүүлүгүн калыптандырууга багытталган изилдөөлөр аткарылды, аларды практикалык жактан ишке ашыруу иш-чаралары жогорку окуу жайларында жүргүзүлгөн педагогикалык эксперименттер учурунда текшерилди, негизделди жана окуу процессинде колдонууга сунушталды; математика курсу боюнча окуу каражаттары, электрондук окуу куралдары, методикалык көрсөтмөлөр иштелип чыкты; изилдөө темасына ылайык илимий макалалар, эмгектер жарыяланды, изилдөөнүн натыйжалары илимий-практикалык конференцияларда билдирилди.

Изилдөөчүнүн диссертацияда аныктаган илимий жыйынтыктарынын, тыянактарынын жана бүтүмдөрүнүн жаңылык деңгээли боюнча төмөндөгүлөрдү белгилөөгө болот:

1. Жогорку окуу жайлардын студенттерин болочок кесипке даярдоо процессинде математика курсун окутуунун мисалында өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүнүн мааниси, ролу, орду зарылчылыгы негизделип, аны уюштуруунун абалы, проблемалары аныкталды, аны жоюунун жолдору белгиленди. Студенттердин математика курсу боюнча предметтик компетенттүүлүгүнүн калыптандырууда өз алдынча билим алуунун педагогикалык негиздери иликтенди. Студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгү окуу процессинин эң маанилүү компоненттеринин бири болуп, анын жүрүшүндө студенттердин окуу-илимий, болочок кесиптик ишмердүүлүктөгү билим, билгичтик жана көндүмдөрдүн калыптанышы өркүндөөрү аныкталган.

2. Студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн активдештирүүгө жана өркүндөтүүгө ылайыкталган “Математика” курсун окутуунун мазмуну жаңыланып жана аны өнүктүрүүнүн жолдору, классификациясы аныкталды. Анын негизинде студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн уюштуруунун жана өркүндөтүүнүн педагогикалык модели сунуш кылынды. Ошентип, студенттердин математика курсу боюнча өз алдынча иштей билүүнү уюштуруунун компетенттүүлүгүн калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн технологиясын долбоорлоого талаптар негизделди жана андагы таанып-билүүчүлүгүн уюштуруунун өзгөчөлүктөрү табылды.

3. Студенттердин өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнү ишке ашырууга карата окутуу технологиясы иштелип чыкты. Анда: математика курсун кесипке багыттап окутууда заманбап усулдардын, маалымат технологияларынын жардамы менен болочок кесип ээлерин колдонмо математиканын негиздерине үйрөтүү, кесиптик билимин колдонмо математиканы каражат катары пайдалануу аркылуу өз алдынча билимин тереңдетүү, өркүндөтүү мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу маселелери иштелип чыкты. Бул маселелердин чечилиши инсандын өз алдынча өнүгүүсүн жана өзүн реализациялоо мүмкүнчүлүктөрүн камсыздоочу окутуунун жаңы формаларын, методдорун жана каражаттарын издөө менен түздөн-түз байланыштуу боло тургандыгы негизделди.

4. Студенттердин математика курсу боюнча өз алдынча билим алуу ишмердүүлүгүн уюштурууну өркүндөтүүнүн жана иштелип чыккан педагогикалык моделдин эффективдүүлүгүн педагогикалык эксперимент учурунда текшерилди жана жыйынтыкталды.

Изилдөөнүн оң натыйжалары менен бирге эле, диссертациялык иште төмөндөгүдөй **мүчүлүштүктөрдү** белгилөөгө болот:

1. Диссертацияда айрым бир стилистикалык жана пунктуациалык катаалар кездешет.

2. Диссертациялык иште терминологиялык бирдейлик айрым сөздөрдө кездешет. Мисалы, “дисциплина”-“предмет”, “окуучу”-“студент”.

Бирок, бул белгиленген мүчүлүштүктөр диссертациялык иштин илимий баалуулугуна жана практикалык маанилүүлүгүнө таасирин тийгизбейт.

Сыдыкова Махабат Бейшенбековнанын “Математика курсу боюнча студенттедин өз алдынча иштөө компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий - методикалык негиздери” деген темада жазылган диссертациялык изилдөөсү КРнын ЖАК тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына толук жооп берет, ал эми автор 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

**Расмий оппонент,
педагогика илимдеринин
доктору, профессор**

А.А. Акматкулов

